

การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดอุดรธานี ระหว่างปี พ.ศ. 2561 - 2568

Research Synthesis on Community Enterprise Development in Udon Thani Province during 2018 - 2025

สุนิตย์ เหมนิล

Sunit Hemnil

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี (บึงกาฬ)

Udon Thani Rajabhat University (Bueng Kan)

E-mail¹ : sunit@udru.ac.th

Date Received : 18 October 2025

Date Revised : 25 May 2026

Date Accepted : 12 June 2026

Date Published online : 26 June 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดอุดรธานี ที่เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2561-2568 โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสารร่วมกับแนวทางการสังเคราะห์งานวิชาการ สืบค้นงานวิจัยจากแหล่งข้อมูลบนอินเทอร์เน็ตของวารสารในประเทศไทย และคัดกรองคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดจนได้งานวิจัยที่ใช้ในการสังเคราะห์ครั้งนี้ จำนวน 41 เรื่อง ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนได้มีความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจชุมชน แต่กลับเผชิญปัญหาและข้อจำกัดทั้งจากปัจจัยภายในและภายนอก จนกลายเป็นอุปสรรคในการพัฒนาอาชีพและรายได้ของชุมชน จากการสังเคราะห์งานวิจัยทำให้ได้แนวทางการพัฒนาเพื่อยกระดับวิสาหกิจชุมชนประกอบด้วย 10 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านผลิตภัณฑ์และบริการ 2) ด้านบรรจุภัณฑ์ 3) ด้านการตลาดและการขาย 4) ด้านการบัญชีและการวิเคราะห์ผลตอบแทน 5) ด้านทรัพยากรมนุษย์และการมีส่วนร่วม 6) ด้านการสร้างเครือข่าย 7) ด้านการจัดทำคู่มือและหลักสูตร 8) ด้านการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 9) ด้านเครื่องหมายการรับรองจากภาครัฐ และ 10) ด้านสถานที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าและรูปแบบการขนส่ง ซึ่งแต่ละด้านได้ส่งผลเชิงบวกต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน อย่างไรก็ตามเนื่องจากการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนมีความซับซ้อนและซ้อนทับในหลายกิจกรรม จึงจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ในการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และ

¹ ผู้ประพันธ์บรรณกิจ (corresponding author)

เชื่อมโยงกับหลายภาคส่วน ประกอบกับต้องปรับตัวเปลี่ยนแปลงตามความต้องการของลูกค้า และการแข่งขัน
ของตลาดสมัยใหม่ด้วย

คำสำคัญ : การสังเคราะห์งานวิจัย, วิสาหกิจชุมชน, การพัฒนา, จังหวัดอุดรธานี

Abstract

This academic article aims to synthesize research on the development of community enterprises in Udon Thani Province published between 2018 - 2025. The study employed documentary research methods in conjunction with academic synthesis approaches. Research studies were retrieved from online databases of Thai journals and screened for quality according to specified criteria, resulting in 41 research studies selected for this synthesis. The findings indicate that community enterprise operations play a significant role in the community economic system. However, they encounter problems and limitations from both internal and external factors, which have become obstacles to the development of community occupations and income. The research synthesis yielded development approaches for upgrading community enterprises comprising 10 dimensions: 1) products and services, 2) packaging, 3) marketing and sales, 4) accounting and return analysis, 5) human resources and participation, 6) networking, 7) manual and curriculum development, 8) application of Buddhist principles and Sufficiency Economy Philosophy, 9) government certification marks, and 10) distribution center locations and transportation models. Each dimension has generated positive impacts on community enterprise development. However, given that community enterprise operations are complex and overlap across multiple activities, there is a need for development strategies that are systematic, continuous, and linked to multiple sectors. Moreover, adaptation to customer demands and modern market competition is also required.

Keywords: Research synthesis, Community enterprise, Development, Udon Thani Province

บทนำ

วิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) เป็นแนวคิดที่ปรากฏตัวขึ้นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดกิจกรรมการรวมกลุ่มและความร่วมมือกันของคนในชุมชน เพื่อทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าและบริการ โดยใช้ทุนภายในชุมชนเป็นหลัก ควบคู่กับการบูรณาการทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน ซึ่งจุดเริ่มต้นของแนวคิดนี้ ไม่ได้มองเรื่องรายได้หรือกำไรเป็นเป้าหมายสูงสุด แต่เน้นเรื่องการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและการพึ่งตนเองของคนในชุมชน (กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2562; เสรี พงศ์พิศ, 2552) อย่างไรก็ตาม ในระยะเวลาต่อมา วิสาหกิจชุมชนก็มีลักษณะการดำเนินงานใกล้เคียงกับธุรกิจทั่วไป เนื่องจากการแข่งขันในตลาดไม่ได้มีข้อยกเว้น วิสาหกิจชุมชนจึงอยู่ในสนามที่มีการแข่งขันสูง โดยมีความต้องการกำไรและรายได้เช่นเดียวกับธุรกิจทั่วไปและผู้ประกอบการมืออาชีพ (อุทัย ปริญญาสุทธินันท์, 2560)

ท่ามกลางการแข่งขันของสินค้าและบริการที่เป็นไปอย่างเข้มข้นและรุนแรง โดยเฉพาะด้านคุณภาพ ราคา และการตลาด การแข่งขันในลักษณะเช่นนี้ ธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีระบบบริหารจัดการที่ดี ทุนทางเศรษฐกิจสูงและแข็งแกร่งกว่าจึงได้เปรียบ ส่งผลให้ธุรกิจขนาดเล็กโดยเฉพาะกิจการระดับชุมชนแข่งขันลำบาก หรือถึงขั้นไม่สามารถแข่งขันได้ จนกลายเป็นอุปสรรคในการพัฒนาอาชีพและรายได้ของชุมชน ดังนั้นกิจการระดับชุมชนจึงต้องพัฒนาอย่างมีระบบ มียุทธศาสตร์ที่ชาญฉลาดและสร้างสรรค์ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2563) โดยทางเลือกของกิจการระดับชุมชนต้องหันไปให้ความสำคัญกับการใช้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของตนเอง เพื่อสร้างมูลค่าจากคุณค่าทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนหรือเรียกว่า การทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า ซึ่งจะทำให้สินค้าชุมชนมีความโดดเด่น แตกต่าง กลายเป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง (दनัย ขาทิพฮอด, 2558) อย่างไรก็ตามการที่จะพัฒนาสินค้าชุมชนให้เป็นที่ยอมรับก็ไม่ใช่เรื่องง่ายและจะต้องพัฒนาหลายมิติควบคู่กัน ซึ่งตัวสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น จึงไม่ใช่ทั้งหมดของการพัฒนา

ในบริบทของประเทศไทย หน่วยงานที่ส่งเสริมการผลิตสินค้าชุมชนที่สำคัญคือ วิสาหกิจชุมชน ซึ่งถือเป็นเครื่องมือจัดการทุนของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน (อุทัย ปริญญาสุทธินันท์, 2561) ทำให้กว่าสองทศวรรษที่ผ่านมาหลังการเกิดขึ้นของวิสาหกิจชุมชนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ทั้งการส่งเสริม สนับสนุน และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับธุรกิจหรือการประกอบกิจการของชุมชนให้เกิดการจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพ เพื่อผลิตของกินของใช้และบริการต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นการใช้ทุนภายในชุมชนเป็นหลักในการขับเคลื่อน จึงทำให้วิสาหกิจชุมชนกลายเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนให้พึ่งตนเองได้และค่อย ๆ พัฒนาจนเกิดความเข้มแข็งไปในตัว (พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548) โดยการรวมตัวกันเป็นวิสาหกิจชุมชนมีเป้าหมายเพื่อร่วมกันทำกิจกรรม ซึ่งถ้าหากไม่รวมตัวกันอาจจะทำไม่ได้ หรือทำได้ด้วยความยากลำบาก ซึ่งก็จะส่งผลให้ไม่สามารถแข่งขันและดำรงอยู่ต่อไปได้ (เสรี พงศ์พิศ, 2552) เรียกได้ว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นธุรกิจชุมชนรูปแบบหนึ่งที่แม้ต้องการรายได้และผลกำไร แต่มีใช้กำไรสูงสุด โดยมีจุดเน้นคือ การทำกิจกรรมที่หลากหลายเกี่ยวเนื่องกันเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้และให้ความสำคัญกับการรักษาสภาพแวดล้อม การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน (กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2562) ดังนั้น วิสาหกิจชุมชน จึงถูกคาดหวัง

ว่าจะเป็นส่วนสำคัญต่อการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชนมาอย่างยาวนาน หรืออย่างน้อยที่สุดก็ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ด้วยการผลิตของกินของใช้เพื่อลดรายจ่ายสร้างรายได้ควบคู่กับสร้างการเรียนรู้ที่เข้มแข็งให้กับชุมชนทั่วประเทศ

จังหวัดอุดรธานี เป็นจังหวัดหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน แบ่งออกเป็น 20 อำเภอ มีพื้นที่รวมประมาณ 7,331,439 ไร่ เนื้อที่ส่วนใหญ่ถูกใช้ประโยชน์ทางการเกษตรประมาณ 5,424,282 ไร่ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่เมื่อว่างเว้นจากการทำการเกษตรก็ได้มีการรวมกลุ่มอาชีพเป็นวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีจำนวนมากถึง 2,752 แห่ง มีสมาชิกรวม 50,756 คน กระจายตัวทุกอำเภอทั่วทั้งจังหวัด จึงสะท้อนให้เห็นว่า วิสาหกิจชุมชน เป็นทางเลือกที่สำคัญสำหรับการพึ่งตนเองที่ชาวจังหวัดอุดรธานี เลือกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำรงชีพ (สำนักงานจังหวัดอุดรธานี, 2568) อย่างไรก็ตามถึงแม้วิสาหกิจชุมชนจะถูกคาดหวังและมีความสำคัญต่อรากฐานของระบบเศรษฐกิจชุมชน แต่จากการทบทวนวรรณกรรมได้พบว่า วิสาหกิจชุมชนกลับได้เผชิญกับปัญหาและข้อจำกัดมากมาย ทั้งจากปัจจัยภายใน เช่น ปัญหาความรู้ด้านการตลาดและการบริหารธุรกิจ ปัญหาการผลิตและวัตถุดิบ ปัญหาการจัดทำบัญชี และปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะปัญหาเชิงนโยบายการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลที่ยังขาดความต่อเนื่อง รวมทั้งการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติของหน่วยงานระดับภูมิภาคยังไม่มีประสิทธิภาพและขาดการบูรณาการร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัญหาเหล่านี้เป็นภัยคุกคามสำคัญ ซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถยกระดับการดำเนินงานและการแข่งขันทางธุรกิจได้ ทำให้บางแห่งต้องยุบเลิกกิจการไป (สนิทดเดช จินตนา และธีระพงษ์ ภูริปานิ, 2563) จนกลายเป็นอุปสรรคในการสร้างอาชีพให้กับชุมชน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2563) ถึงแม้จะเผชิญกับสถานการณ์ดังกล่าว แต่เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนได้เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน ประกอบกับการจัดตั้งและจดทะเบียนก็ไม่ได้ยุ่งยากมากนัก ทำให้มีวิสาหกิจชุมชนและงานศึกษาเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนเป็นจำนวนมาก ทั้งในระดับประเทศและในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี

โดยจากการสำรวจงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดอุดรธานีถึงแม้จะพบเป็นจำนวนมาก แต่กลับเป็นการศึกษาแบบแยกส่วนเพียงด้านใดด้านหนึ่งตามศาสตร์เฉพาะที่นักวิชาการสนใจ ขาดการบูรณาการที่เป็นองค์รวม ทำให้ขาดข้อเสนอเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ยกตัวอย่าง งานวิจัยด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น งานของธีระยุทธ์ เฟื่องชัย และพนาดร ผลัดสุวรรณ (2561) งานวิจัยด้านการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ เช่น งานของวิลาสินี ศิริธร และคณะ (2564) งานวิจัยด้านการบัญชี เช่น งานของชลลดา เหมะธูลีน และคณะ (2561) เป็นต้น ซึ่งแม้งานวิจัยเหล่านี้จะใช้กรอบแนวคิดวิสาหกิจชุมชนเป็นแกนหลัก แต่เนื่องจากต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างสนใจในศาสตร์เฉพาะของตน จึงทำให้มีประเด็นการศึกษาและเสนอแนวทางการพัฒนาแบบแยกส่วน กระจัดกระจาย ขาดความชัดเจนและเป็นระบบ ประกอบกับที่ผ่านมาได้พบว่า ยังไม่มีงานศึกษาใดที่รวบรวมและสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดอุดรธานี อย่างเป็นระบบมาก่อน ดังนั้นการสังเคราะห์งานวิจัยในครั้งนี้ จึงนับเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งจะทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดอุดรธานีในมิติที่หลากหลาย โดยเฉพาะแนวทางการพัฒนาเพื่อยกระดับที่ครอบคลุม ครอบคลุม และเข้าใจง่าย ผลการศึกษาที่ได้นอกจากจะให้คุณค่า

ทางวิชาการแล้ว หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง วิสาหกิจชุมชนทั้งในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน ยังสามารถนำไปปรับใช้ในการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบ พร้อมกันนี้ขอค้นพบที่ได้อย่างสามารถนำไปเป็นกรอบแนวทางในการวิจัยสำหรับพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนเป็นพื้นที่สำหรับเรียนรู้ สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดอุดรธานี ที่เผยแพร่ระหว่างปี 2561-2568 ในมิติที่หลากหลาย และเสนอแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบ

วิธีการศึกษา

การค้นหา และการคัดเลือกข้อมูล

บทความนี้ได้ปรับใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยที่เผยแพร่ระหว่างปี 2561-2568 โดยมีเนื้อหาหรือประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดอุดรธานี เฉพาะบทความวิจัยหรือบทความที่พัฒนามาจากงานวิจัยเท่านั้น² ไม่ใช่บทความวิชาการ ทั้งนี้เพื่อให้ได้งานวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จึงได้กำหนดแนวทางการค้นหาและคัดเลือกข้อมูลงานวิจัยจากแหล่งข้อมูลหรือบริการที่จัดเก็บไว้บนอินเทอร์เน็ต (Internet) หรือเว็บไซต์ (Website) ของวารสารต่าง ๆ ทั้งในระบบ Thai Journal Online (ThaiJO) เข้าถึงได้จาก <https://www.tci-thaijo.org> ซึ่งเป็นระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย และเว็บไซต์ของวารสารเฉพาะ เนื่องจากบางวารสารยังไม่ได้สมัครเป็นสมาชิกของ ThaiJO ทั้งนี้ในเชิงหลักการงานวิจัยที่เผยแพร่ในวารสารจะผ่านการพิจารณาคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิและวารสารแล้ว จึงถือว่าเป็นงานที่มีคุณภาพและได้รับการยอมรับตามเกณฑ์ที่กำหนด ส่วนการค้นหาได้กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ในการสืบค้นคือ วิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) และอุดรธานี (Udon Thani) สองคำนี้ จะต้องปรากฏอยู่ในส่วนใดส่วนหนึ่งของชื่อเรื่อง คำสำคัญ บทคัดย่อ และผลการศึกษาด้วย ต่อมาเมื่อได้งานวิจัยตามเกณฑ์ที่กำหนดแล้ว ได้นำมาจัดกลุ่มและจำแนกหมวดหมู่ตามคุณลักษณะเฉพาะ เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจและการสังเคราะห์ต่อไป โดยทำการสืบค้นข้อมูลพร้อมกับพัฒนาเป็นบทความวิชาการนี้ ระหว่างเดือนมิถุนายน 2568 ถึงเดือนตุลาคม 2568

อนึ่งในกรณีเกณฑ์การเผยแพร่ระหว่างปี 2561-2568 แทนที่จะศึกษาตั้งแต่การเกิดขึ้นของวิสาหกิจชุมชนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนหรือตั้งแต่ปี 2548 นั้น เนื่องจากเหตุผลสำคัญ ดังนี้ 1) งานวิจัยที่ย้อนหลังลงไปตั้งแต่ปี 2560-2548 ที่เผยแพร่ในวารสารต่าง ๆ มีจำนวนน้อยมาก ซึ่งส่วนหนึ่งผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่าน่าจะมาจากการเผยแพร่ของวารสารที่ยังจำกัดและยังไม่ขยายตัวดังเช่นในปัจจุบัน 2) ต้องการศึกษา

² คำว่า “งานวิจัย” กับ “บทความวิจัย” ในบทความนี้ให้ความหมายเดียวกัน

จากงานวิจัยที่เป็นปัจจุบันหรือในช่วงระยะเวลาที่ไม่ห่างจากปัจจุบันมากนัก เพื่อให้ผลการศึกษาที่ได้สามารถนำมาปรับใช้ได้จริง โดยเฉพาะหลังการแพร่ระบาดของโรคโคโรนาไวรัส (COVID-19) ในปี 2562 (ค.ศ. 2019) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม การซื้อสินค้า หรือผลิตภัณฑ์³ และบริการในตลาดวิสาหกิจชุมชนด้วย และ 3) องค์ความรู้ทางวิชาการที่ได้จากบทความชิ้นนี้ จะสามารถนำไปพัฒนาเป็นแนวทางการวิจัยและสร้างข้อเสนอการวิจัย เพื่อยกระดับการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดอุดรธานี หรือจังหวัดอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้ ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปปรับใช้ในการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

การสังเคราะห์และการนำเสนอผล

กรอบในการสังเคราะห์จะปรับใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับแนวทางการสังเคราะห์งานวิชาการ (Approach of Academic Synthesis) ของ สัณญา เคนาภูมิ (2562) ซึ่งเสนอไว้ 7 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การกำหนดวัตถุประสงค์ (2) การวางกรอบแนวคิดการนำเสนอ (3) การสังเคราะห์ข้อมูล (4) การวางลำดับประเด็น (5) การอธิบายความ (6) การตีความ และ (7) สรุปเป็นองค์รวมใหญ่ ส่วนวิธีการสังเคราะห์ได้ปรับใช้วิธีการสังเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Synthesis) ซึ่งเป็นการสังเคราะห์เนื้อหาสาระเฉพาะส่วนที่เป็นข้อค้นพบสำคัญของการวิจัย โดยขั้นตอนและวิธีการสังเคราะห์งานวิชาการในลักษณะเช่นนี้ จะเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่จากการต่อยอดองค์ความรู้เดิม เพื่อให้เห็นภาพรวมที่หลากหลายหรือมิติใหม่ที่แตกต่างกันออกไป นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการยกระดับคุณค่าของงานวิชาการ (สัณญา เคนาภูมิ, 2562) ซึ่งจะให้ความสำคัญและอิงข้อมูลตามที่ปรากฏในงานวิจัยแต่ละเรื่องโดยมีวิสาหกิจชุมชนเป็นแกนหลัก ส่วนการนำเสนอผลการสังเคราะห์เป็นการผสมผสานระหว่างการจำแนกเป็นประเด็น การอธิบายความ การตีความ และพรรณนาตามกรอบแนวคิด

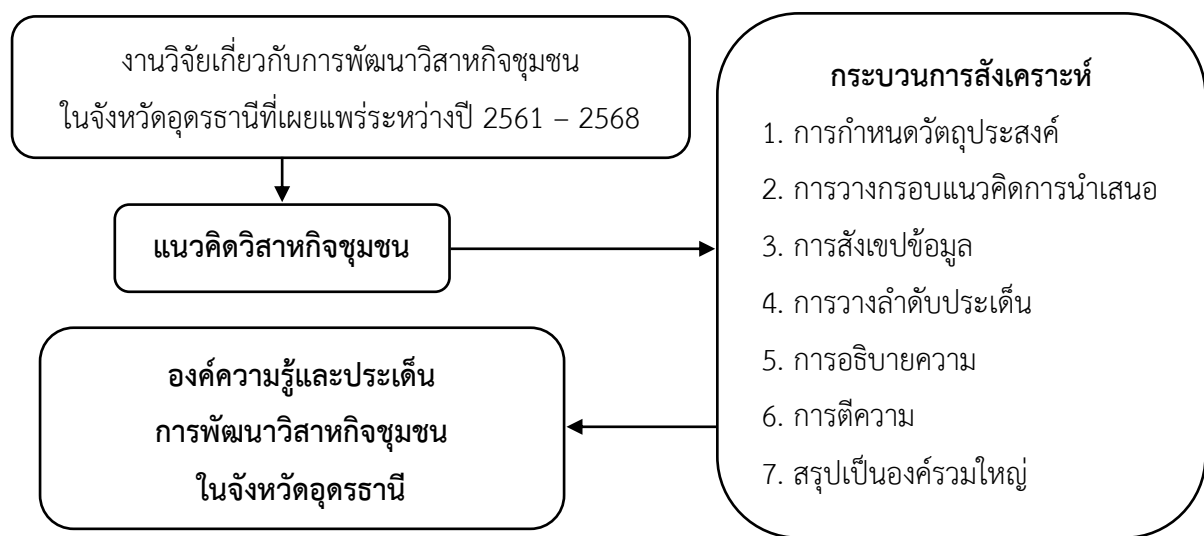
อนึ่งงานวิจัย 1 เรื่อง อาจมีจุดเน้นหรือผลการศึกษามากกว่า 1 ด้าน ทำให้ก่อนการนำไปสังเคราะห์ได้นำมาจัดกลุ่ม สังเคราะห์ข้อมูลและสรุปใจความสำคัญ เพื่อสังเคราะห์ตามกรอบแนวคิดต่อไป

กรอบแนวคิด

บทความนี้ได้ใช้แนวคิดวิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise Concept) มาเป็นกรอบแนวคิดในการสังเคราะห์ โดยเป็นแนวคิดที่ใช้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในรูปแบบของการรวมกลุ่มอาชีพของคนในชุมชนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2562 ทั้งนี้ในแง่ของความหมายของวิสาหกิจชุมชนมาจากคำว่า “วิสาหกิจ” (Enterprise) ซึ่งแปลว่าการประกอบหรือกิจการ ร่วมกับคำว่า “ชุมชน” (Community) ซึ่งหมายถึง กลุ่มคนที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน เมื่อรวมเป็น “วิสาหกิจชุมชน” จึงมีความหมาย

³ คำว่า “สินค้า” กับ “ผลิตภัณฑ์” ในบทความนี้ให้ความหมายเดียวกัน

ตรงตัวว่า เป็นกิจการหรือการประกอบการที่ดำเนินการโดยกลุ่มคนในชุมชนเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน (กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2562) ดังนั้น แนวคิดวิสาหกิจชุมชน จึงเป็นแนวคิดที่เน้นความร่วมมือกันของคนในชุมชนมากกว่าการแข่งขัน เพื่อให้สามารถอยู่ได้อย่างพอเพียงแบบรอดไม่ใช่วัย และเมื่อมีความเข้มแข็งแล้วถึงขยายสู่ตลาดที่ใหญ่ขึ้นต่อไป (เสรี พงศ์พิศ, 2552) หรือกล่าวได้ว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นการมุ่งเน้นการรวมกลุ่มของคนในชุมชน เพื่อจัดการทุนชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน (อุทัย ปริญญาสุทธินันท์, 2561) พร้อมกับสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างพลังร่วมในการพัฒนา เพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคน ทรัพยากร และความรู้ ที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันที่ดีร่วมกัน (จินตนา กาญจนวิสุทธิ, 2563) จึงสรุปกรอบแนวคิดได้ดังนี้



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการสังเคราะห์

งานวิจัยที่คัดเลือกและการสังเคราะห์ข้อมูลงานวิจัย

จากการสำรวจและค้นหาตามเกณฑ์ที่กำหนดได้งานวิจัย จำนวน 41 เรื่อง สามารถสังเคราะห์ข้อมูลและสรุปใจความสำคัญโดยจำแนกเป็น 2 ด้านคือ ด้านคุณลักษณะเฉพาะและด้านเนื้อหา รายละเอียดดังนี้

คุณลักษณะเฉพาะของงานวิจัย จำแนกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

ด้านปีที่เผยแพร่ พบว่า ปีที่มีงานวิจัยเผยแพร่มากที่สุดคือ ปี 2566 จำนวน 10 เรื่อง ส่วนรองลงมาคือ ปี 2564 และ 2567 จำนวนปีละ 9 เรื่อง ถัดมาคือ ปี 2565 จำนวน 5 เรื่อง ปี 2568 จำนวน 3 เรื่อง ปี 2561 และ 2563 จำนวน 2 เรื่อง และน้อยสุดเป็นปี 2562 จำนวน 1 เรื่อง ส่วน ด้านระเบียบวิธีการวิจัย พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมมากที่สุดคือ จำนวน 21 เรื่อง รองลงมาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 14 เรื่อง และการวิจัยเชิงปริมาณ จำนวน 6 เรื่อง ถัดมา ด้านรูปแบบวิสาหกิจชุมชน พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่จะศึกษาวิสาหกิจชุมชนที่เป็นรูปแบบการผลิตมากที่สุดคือ จำนวน 35 เรื่อง โดยมีประเด็นย่อย

เช่น ผลิตภัณฑ์อาหาร ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ/เสื้อผ้า การผลิตพืช เป็นต้น ส่วนรองลงมาจะเป็นรูปแบบผสม จำนวน 3 เรื่อง จะเป็นการผลิตสินค้าควบคู่กับการส่งเสริมการท่องเที่ยว ถัดมา รูปแบบบริการ จำนวน 1 เรื่อง คือ การท่องเที่ยวชุมชน และประเด็นอื่น ๆ อีก 2 เรื่อง ได้แก่ ทำเลที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าและรูปแบบการขนส่งสินค้า และสุดท้าย *ด้านสถาบันที่ผลิต* พบว่า งานวิจัยได้มีสถาบันการศึกษาที่ผลิตมากที่สุดคือ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี จำนวน 16 เรื่อง รองลงมาเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา (ศูนย์การศึกษาอุดรธานี) จำนวน 10 เรื่อง วิทยาลัยสันตพล จำนวน 6 เรื่อง มหาวิทยาลัยขอนแก่น จำนวน 2 เรื่อง ส่วนอีก 7 แห่งคือ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาเขตหนองคาย) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (วิทยาเขตอีสาน) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น และวิทยาลัยพณิชยบัณฑิต สถาบันละ 1 เรื่อง

ด้านเนื้อหาของงานวิจัย

จากการสังเขปข้อมูลพบว่า ได้มีประเด็นการศึกษาและเสนอแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไว้อย่างหลากหลาย แต่กระจุกกระจาย โดยงานวิจัยบางเรื่องได้เสนอแนวทางการพัฒนาเพียงหนึ่งด้าน แต่บางเรื่องก็มากกว่าหนึ่งด้าน ซึ่งจะนำไปสู่การสังเคราะห์และนำเสนอผลการศึกษาต่อไป

ผลการศึกษา

จากการสังเขปข้อมูลงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดอุดรธานี ทำให้สามารถสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาได้เป็น 10 ด้าน ปรากฏรายละเอียด ดังนี้

1. ด้านผลิตภัณฑ์และการบริการ (Products and Services)

ส่วนใหญ่งานวิจัยจะศึกษาในด้านนี้มากที่สุด โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการบริการ เนื่องจากเป็นกิจกรรมหลักที่ก่อให้เกิดรายได้และขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชน พร้อมกับสามารถนำรายได้มาช่วยพัฒนาการดำเนินงานในด้านอื่นด้วย ดังนั้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการบริการ จึงกลายเป็นวัตถุประสงค์หลักในการดำเนินงานไปในตัว เนื่องจากในทางกลับกันหากผลิตภัณฑ์และการบริการไม่ได้รับการพัฒนาและไม่เป็นที่ยอมรับก็จะแข่งขันในตลาดลำบาก จนท้ายที่สุดก็อาจถึงขั้นต้องยุบเลิกกิจการไป งานวิจัยในกลุ่มนี้มีแนวทางการพัฒนาสำคัญคือ การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน สิ่งที่จะทำให้วิสาหกิจชุมชนดำรงอยู่ได้และเป็นแหล่งรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่มและชุมชนได้อย่างยั่งยืนนั้น จะต้องมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการบริการของตนเองอย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพ มีความแตกต่างและโดดเด่นจากคู่แข่ง โดยใช้ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะ และวัตถุดิบในชุมชน ควบคู่กับการนำเทคนิคการผลิตสมัยใหม่เข้ามาช่วยยกระดับการผลิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ก็ต้องให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะ เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ต่าง ๆ ของกลุ่มและชุมชนมาปรับใช้ ซึ่งสอดคล้องกับการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าที่มีความโดดเด่นและแตกต่าง ไม่ใช้การลอกเลียนแบบรายอื่น นอกจากนี้ยังสามารถยกระดับผลิตภัณฑ์และการบริการให้มีมูลค่าสูงขึ้นได้อีกด้วย ประกอบกับ

งานวิจัยในกลุ่มนี้ยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญว่า จุดเริ่มต้นของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ควรจะเริ่มจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการบริการเป็นอันดับแรก เพราะจะเห็นผลเป็นรูปธรรมมากและเร็วสุด และหากพัฒนาในเรื่องนี้ได้ก็จะส่งผลต่อการพัฒนาในด้านอื่นต่อไป อนึ่งงานวิจัยในกลุ่มนี้บางส่วนได้สัมพันธ์กับด้านการพัฒนาเพื่อให้ได้รับเครื่องหมายการรับรองจากภาครัฐด้วย เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้กับวิสาหกิจชุมชน (กัลยาณี กุลชัย และคณะ, 2566; กิตติพล สระบัว และคณะ, 2568; เจริญชัย พรไพเราะพร, 2562; ฐาปนี เพ็งสุข, 2566; ณัฐภูมิ เหมากะโทก และบุษกร สุขแสน, 2566; ดารณี ดวงพรม และคณะ, 2564; อธิระยุทธ เพ็งชัย และพนาดร พลัดสุวรรณ, 2561; นัทนิชา โชติพิทยานนท์, 2566; ประภาศิต วงศ์อารี และสุชีรา ผ่องใส, 2568; รมณฤทธิ์ จันทรศิริ และอริกา จันทนปุม, 2563; รัฐการ บัวศรี และอิสริยณี ฤทธิมาศ, 2564; ลลิตตา มหาพรม และช่อ วายุภักตร์, 2565; วัฒนจิรัช เวชชนินนาท และคณะ, 2564; วิลาสินี ศิริธร และคณะ, 2564; วิไลลักษณ์ ขาวสอาด และคณะ, 2567; ศรัณย์ เจริญศิริ และคณะ, 2567; ศรายุทธ ขวัญเมือง และคณะ, 2565; ศรีสา ทวีแสง และคณะ, 2567; ศศิประภา พรหมทอง และคณะ, 2565; ศศิพงษ์ ศรีสวัสดิ์ และคณะ, 2566; สรัญญา เจริญศิริ และศรัณย์ เจริญศิริ, 2567; สุนิตย์ เหมนิล และณัฐศิริ พงศาวลี, 2564; อรรณพ ต.ศรีวงษ์ และคณะ, 2564; อุมพร โวลา และอุดม สมบูรณ์ผล, 2567)

2. ด้านบรรจุภัณฑ์ (Packaging)

ในด้านนี้จะมุ่งเน้นการออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า บรรจุภัณฑ์สินค้าชุมชน ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงการห่อหุ้ม ปกป้อง ผลิตภัณฑ์ที่อยู่ภายในเท่านั้น แต่ได้เป็นส่วนสนับสนุนสำคัญที่ทำให้ผลิตภัณฑ์สามารถแข่งขันได้มากขึ้น จึงสะท้อนให้เห็นว่าบรรจุภัณฑ์มีความสำคัญควบคู่กับผลิตภัณฑ์ พร้อมกับอธิบายในเชิงเปรียบเทียบว่า หากผลิตภัณฑ์เป็นพระเอกของวิสาหกิจชุมชน บรรจุภัณฑ์ก็คือพระรองที่เล่นบทคู่กับพระเอกโดยช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกัน งานวิจัยในกลุ่มนี้มีแนวทางการพัฒนาสำคัญคือ การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องใช้บรรจุภัณฑ์ ซึ่งคุณสมบัติของบรรจุภัณฑ์ จะเป็นสิ่งที่ห่อหุ้มผลิตภัณฑ์ ทำให้ก่อนที่ลูกค้าจะเห็นผลิตภัณฑ์ลูกค้าจะต้องเห็นบรรจุภัณฑ์ก่อน ดังนั้นบรรจุภัณฑ์ที่ดี จึงมีหลักการที่คล้ายคลึงกับการออกแบบผลิตภัณฑ์คือ ควรนำเอาลักษณะเฉพาะ เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ต่าง ๆ ที่มีความโดดเด่นของผลิตภัณฑ์ กลุ่ม และชุมชนมาร่วมในการออกแบบด้วย เช่น ลวดลายและรูปลักษณะของผลิตภัณฑ์ ตราสัญลักษณ์ของกลุ่มและชุมชน เรื่องเล่าและความเชื่อสำคัญของกลุ่มและชุมชน สถานที่สำคัญภายในชุมชน เป็นต้น ซึ่งจะทำให้บรรจุภัณฑ์สามารถสื่อสารร่วมกับผลิตภัณฑ์ได้ ประกอบกับงานวิจัยในกลุ่มนี้ยังชี้ให้เห็นว่า บรรจุภัณฑ์จะต้องมีความสวยงามและมีภาพลักษณ์โดยรวมที่ทันสมัย โดยคำนึงถึงหลายองค์ประกอบ ได้แก่ โครงสร้าง ภาพกราฟิก (Graphic) สี การวางตำแหน่ง ความแข็งแรง ความสะดวกในการใช้งาน ความสะดวกในการจัดเก็บและเคลื่อนย้าย มีขนาดและต้นทุนที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ สามารถปกป้องสิ่งที่อยู่ภายในได้ มีข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และกลุ่มที่ครบถ้วน และการเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ควรออกแบบให้เหมาะต่อการเป็นของฝากและของที่ระลึก เพื่อช่วยส่งเสริมการตลาดอีกช่องทางหนึ่ง รวมทั้งหากผลิตภัณฑ์ได้รับเครื่องหมายการรับรองจากภาครัฐ เช่น OTOP ออย. มผช. ก็ควร

นำมาใส่บนบรรจุภัณฑ์ด้วย เพราะเครื่องหมายเหล่านี้มีพลังทางการตลาด (วสุธา อูยพิตัง, 2566; วิลาลินี ศิริธร และคณะ, 2564; อรรถนพ ต.ศรีวงษ์, 2566; อรรถนพ ต.ศรีวงษ์ และวสุธา อูยพิตัง, 2565)

3. ด้านการตลาดและการขาย (Marketing and Sales)

ในด้านนี้จะมุ่งเน้นการตลาดและการขาย ซึ่งครอบคลุมถึงการกำหนดราคา การโฆษณา และการประชาสัมพันธ์ด้วย เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การตลาดและการขายเป็นกระบวนการและกิจกรรมที่วิสาหกิจชุมชนจะต้องสื่อสารข้อมูลคุณค่าของผลิตภัณฑ์และการบริการต่อกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้เกิดกิจกรรมการซื้อขายต่อไป งานวิจัยในกลุ่มนี้มีแนวทางการพัฒนาสำคัญคือ การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ถึงแม้จะสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ให้ออกมาดีและมีคุณภาพได้ แต่หากผลิตออกมาแล้วกลุ่มบุคคลที่คาดว่าจะเป็กลุ่มเป้าหมายหรือลูกค้า กลับไม่เห็นหรือไม่ได้รับข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และการให้บริการที่เพียงพอ ก็จะไม่เกิดกิจกรรมการตอบสนองทั้งในรูปแบบของการซื้อและการใช้บริการ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง กิจกรรมการซื้อจะไม่เกิดขึ้นหากบุคคลที่คาดว่าจะเป็นผู้ซื้อหรือลูกค้า ไม่มีข้อมูลที่เพียงพอประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ที่ตนเองจะซื้อหรือต้องการที่จะซื้อ เช่น สถานที่และรูปแบบการขาย คุณภาพและคุณสมบัติของสินค้า ราคา โปรโมชั่น (Promotion) เป็นต้น ทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว โดยกิจกรรมการส่งเสริมการตลาดและการขายจะต้องเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยอาจเน้นย้ำมากขึ้นในช่วงเทศกาลสำคัญ ประกอบกับในช่วงปัจจุบันพฤติกรรมกรซื้อสินค้าของลูกค้าได้เปลี่ยนแปลงไป โดยให้ความสำคัญกับการซื้อสินค้าทางออนไลน์ (Online) มากขึ้น เช่น Lazada, Shopee, Line, Facebook เป็นต้น ดังนั้นจากพฤติกรรมกรซื้อที่เปลี่ยนไปวิสาหกิจชุมชนจึงต้องมีการพัฒนาสื่อโฆษณา ประชาสัมพันธ์ และช่องทางการซื้อขาย เพื่อให้ลูกค้าเข้าถึงได้ง่ายและสะดวก ทำให้การตลาดในยุคปัจจุบันจึงต้องให้ความสำคัญกับการตลาดออนไลน์ (Online Marketing) การตลาดดิจิทัล (Digital Marketing) โดยมีการใช้งานที่ง่าย มีเทคนิคการนำเสนอที่สร้างสรรค์และน่าสนใจด้วยภาพลักษณ์ที่ทันสมัย ซึ่งจะมีผลสำคัญต่อการตัดสินใจซื้อสินค้ามากขึ้น ดังนั้นการตลาดและการขายสินค้าผ่านช่องทางดังกล่าวจึงมีความสำคัญ ทำให้วิสาหกิจชุมชนต้องพัฒนาการตลาดและการขายอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทันต่อยุคสมัยและพฤติกรรมกรซื้อสินค้าที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย (ชนภา แสพ และคณะ, 2567; นภัสวรรณ คุ่มครอง และคณะ, 2566; นันทิชา โชติพิทยา-นนท์, 2566; ภิรายุ แสนบุตดา และคณะ, 2565; รัฐการ บัวศรี และอิสริยณี ฤทธิมาศ, 2564; วัฒนจิรัชย์ เวช-นินนาท และคณะ, 2564; วิไลลักษณ์ ขาวสอาด และคณะ, 2567; ศรีณย์ เจริญศิริ และคณะ, 2567; อุมพร โฉลา และอุดม สมบูรณ์ผล, 2567)

4. ด้านการบัญชีและการวิเคราะห์ผลตอบแทน (Accounting and Return analysis)

ในด้านนี้จะมุ่งเน้นการจัดทำบัญชีและการวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการลงทุน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การจัดทำบัญชีที่ถูกต้องทั้งรายรับ-รายจ่าย จะทำให้ทราบถึงต้นทุนและกำไรจากการดำเนินงาน ส่วนการวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการลงทุน นอกจากจะนำข้อมูลทางบัญชีมาเป็นพื้นฐานแล้ว ยังรวมถึงการประเมินผลลัพธ์ ความคุ้มค่า และความเสี่ยงของกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย งานวิจัยในกลุ่มนี้มีแนวทางการพัฒนาสำคัญคือการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ถ้าหากมีการจัดทำบัญชีและการวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการลงทุนอย่างเป็นระบบและถูกต้อง จะทำให้ทราบถึงผลการดำเนินงานที่แท้จริงและสามารถนำข้อมูลที่ได้มาประกอบการวางแผน ปรับปรุง และพัฒนาต่อยอดกิจกรรมที่ให้ผลตอบแทนสูงได้อย่างเหมาะสม ในทางกลับกันก็สามารถลดหรือยกเลิกกิจกรรมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างรายได้ เพื่อยกระดับการแข่งขันทางธุรกิจได้อีกด้วย แต่งานวิจัยในกลุ่มนี้กลับพบว่า วิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยให้ความสำคัญในด้านนี้เท่าที่ควร เนื่องจากยังมองว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก ซึ่งเกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจ ประกอบกับไม่ต้องการลงทุนในด้านนี้จึงส่งผลต่อการขาดเครื่องมือที่ทันสมัย และมองว่าเป็นกิจกรรมที่ทำให้เสียเวลาในการทำกิจกรรมอื่นด้วย อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอสำคัญในการพัฒนาในด้านนี้ นอกจากจะต้องส่งเสริมให้เกิดความรู้ความเข้าใจและการมีเครื่องมือที่ทันสมัยแล้ว จะต้องเน้นการพัฒนาจากฐานความรู้เดิมควบคู่กับการเรียนรู้สิ่งใหม่ เพื่อให้เกิดความสะดวกและเหมาะสมต่อผู้ปฏิบัติงาน ดังนั้นการพัฒนาในด้านนี้จึงต้องอาศัยการเรียนรู้ที่ใช้ทักษะเฉพาะแบบค่อยเป็นค่อยไป พร้อมกับการสร้างระบบที่เหมาะสมต่อผู้ใช้งานและลักษณะการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนด้วย (ชลลดา เหมะธูลีน และคณะ, 2561; ยุทธนา จันทร์ปิตุ และคณะ, 2567; วัฒนจิรัชย์ เวชชนินนาท และคณะ, 2568; สาวิณี เมกะและคณะ, 2566)

5. ด้านทรัพยากรมนุษย์และการมีส่วนร่วม (Human resources and Participation)

ในด้านนี้จะมุ่งเน้นการพัฒนาคนหรือการพัฒนาสมาชิกในกลุ่มทุกระดับทั้งระดับผู้นำและสมาชิกในกลุ่ม โดยเน้นไปที่กระบวนการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันเป็นทีม ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ทรัพยากรมนุษย์หรือสมาชิกในกลุ่มเป็นกำลังสำคัญที่สุดที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชน ดังนั้นจึงต้องได้รับการพัฒนาที่เหมาะสมควบคู่กับการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มอย่างเป็นระบบ ทั้งการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ งานวิจัยในกลุ่มนี้มีแนวทางการพัฒนาสำคัญคือ การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ทรัพยากรมนุษย์และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกในกลุ่ม เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จ พร้อมกับให้ข้อสังเกตว่า ผลผลิตและบริการจะมีคุณภาพได้ ก็ย่อมเกิดมาจากการมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ ดังนั้นก่อนที่จะไปพัฒนาผลผลิตและบริการ จะต้องพัฒนาสมาชิกในกลุ่มก่อน ในทางกลับกันหากสมาชิกในกลุ่มเกิดการพัฒนา ก็จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้วิสาหกิจชุมชนเกิดการพัฒนาและมีความเข้มแข็ง ดังนั้นการพัฒนาคนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยไล่เรียงตั้งแต่เรื่องการ บริหารจัดการและ

พัฒนาสมาชิก การใช้เทคโนโลยี การมีส่วนร่วม บทบาทหน้าที่ของผู้นำและสมาชิกในกลุ่ม การจัดการผลประโยชน์ ตลอดจนการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งสามารถพัฒนาได้หลายรูปแบบทั้งการเรียนรู้ การฝึกอบรม การฝึกปฏิบัติ การศึกษาดูงาน ตลอดจนการถอดบทเรียนจากการปฏิบัติงานของตนเอง โดยสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพหากมีผู้นำกลุ่มที่ดี มีภาวะผู้นำสูง ยินดีรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น พร้อมทั้งจะเปลี่ยนแปลงและพัฒนา ดังนั้นผู้นำจึงกลายเป็นหัวใจสำคัญที่จะสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการมีส่วนร่วมได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะทำให้การดำเนินงานในภาพรวมของวิสาหกิจชุมชนมีประสิทธิภาพมากขึ้น (ฐาปนี เพ็งสุข, 2566; ณัฐวุฒิ เหมากะโทก และบุษกร สุขแสน, 2566; นันทิชา โชติพิทยานนท์, 2566; ภาคิน อนันตโสภณ, 2563; ศรัณย์ เจริญศิริ และคณะ, 2567; สรัญญา เจริญศิริ และศรัณย์ เจริญศิริ, 2567; สุนิตย์ เหมนิล, 2564; อาวุธ วงศ์สว่าง และคณะ, 2564)

6. ด้านการสร้างเครือข่าย (Networking)

ในด้านนี้จะมุ่งเน้นการสร้างและพัฒนาเครือข่าย ซึ่งชี้ให้เห็นว่า เครือข่าย เป็นการเชื่อมต่อกันระหว่างวิสาหกิจชุมชนกับภาคส่วนอื่นหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการสนับสนุนทรัพยากรในการดำเนินงาน งานวิจัยในกลุ่มนี้มีแนวทางการพัฒนาสำคัญคือ การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างเครือข่ายในการดำเนินงาน เนื่องจากการมีเครือข่ายที่ดีจะมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่และการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ 1) การสร้างเครือข่ายกับชุมชนและวิสาหกิจชุมชนด้วยตนเอง เป็นการสร้างเครือข่ายเพื่อให้ได้รับการยอมรับ ทั้งเครือข่ายกับชุมชนในพื้นที่ เพราะวิสาหกิจชุมชนถึงแม้จะมีคนในชุมชนเป็นเจ้าของแต่ก็ไม่ใช่ทั้งหมด ดังนั้นหากคนในชุมชนโดยทั่วไปมีทัศนคติและการตอบรับที่ดี ก็จะเป็นแรงสนับสนุนสำคัญของวิสาหกิจชุมชนด้วย เช่น การเป็นลูกค้า การเป็นผู้ส่งปัจจัยการผลิต การเป็นผู้บอกต่อหรือผู้โฆษณา เป็นต้น ซึ่งหากวิสาหกิจชุมชนเป็นที่ยอมรับภายในชุมชนก็จะเป็นก้าวแรกของการถูกยอมรับจากภายนอกต่อไป ส่วนเครือข่ายกับวิสาหกิจชุมชนด้วยตนเอง จะเป็นการสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนาาร่วมกันในมิติต่าง ๆ โดยเครือข่ายในลักษณะนี้จะได้ประโยชน์จากศักยภาพของแต่ละฝ่าย เช่น หากเป็นวิสาหกิจชุมชนขนาดเล็กหรือจัดตั้งใหม่ถ้ามีเครือข่ายเป็นวิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จก็จะมีพี่เลี้ยงในการพัฒนาตนเอง หรือหากเป็นวิสาหกิจชุมชนที่มีประเภทกิจการที่แตกต่างกันก็สามารถเป็นคู่ค้าสนับสนุนซึ่งกันและกันได้ เป็นต้น ซึ่งก็จะได้รับประโยชน์จากการพัฒนาและการเป็นเครือข่ายร่วมกัน 2) การสร้างเครือข่ายกับหน่วยภาครัฐ เป็นการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกเพื่อเป็นปัจจัยในการสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนทางอ้อม แต่บางกรณีก็ต้องมีการยอมรับเงื่อนไขและแนวปฏิบัติบางอย่างเพื่อแลกกับการได้รับการสนับสนุนด้วย เช่น การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา เพื่อให้เครือข่ายเหล่านี้เข้ามาสนับสนุนในด้านวิชาการความรู้และงบประมาณ โดยเฉพาะการบริหารจัดการและการก่อสร้างที่ต้องใช้นวัตกรรมและงบประมาณสูง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การมีเครือข่ายและการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สนับสนุนให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จได้ (ณัฐวุฒิ เหมากะโทก และบุษกร สุขแสน, 2566; รัฐการ บัวศรี และ

อิสริยณี ฤทธิมาศ, 2564; วัฒนจิรัชย์ เวชชินินนาท และคณะ, 2564; วิไลลักษณ์ ขาวสอาด และคณะ, 2567; สาวินี เมกะ และคณะ, 2566; สุนิตย์ เหมนิล, 2564)

7. ด้านการจัดทำคู่มือและหลักสูตร (Manual and Curriculum development)

ในด้านนี้จะมุ่งเน้นการจัดทำคู่มือและหลักสูตรสำหรับการดำเนินงาน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า คู่มือและหลักสูตรเป็นหนังสือหรือเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร สามารถจัดเก็บไว้ได้ทั้งในรูปแบบเอกสารรูปเล่มและเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ (Electronics Document) โดยจัดทำขึ้นสำหรับเป็นหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน งานวิจัยในกลุ่มนี้มีแนวทางการพัฒนาสำคัญคือ การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ถึงแม้สมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะ และประสบการณ์ที่มาก ทำให้ในการผลิตสินค้าและบริการจึงสามารถทำได้ทันทีโดยไม่ต้องดูเอกสารหรือไม่ต้องถามใคร หากมองในด้านหนึ่งก็เป็นเรื่องที่ดีทำให้วิสาหกิจชุมชนสามารถผลิตสินค้าและบริการได้อย่างรวดเร็วและมีคุณภาพ แต่ในทางกลับกันการมีประสบการณ์มากก็มาพร้อมกับการมีอายุที่มากหรือการเป็นผู้สูงอายุด้วย ทำให้ในทางปฏิบัติได้เกิดการหลงลืมประกอบกับในกระบวนการต่าง ๆ ตั้งแต่ก่อนการผลิต ระหว่างการผลิต ไปจนถึงการตลาดและการขาย อาจมีปัจจัยบางประการเข้ามาแทรกซ้อนจนทำให้กระบวนการผลิตเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น วัตถุดิบขาดแคลน วัตถุดิบราคาสูงขึ้นจนต้องเปลี่ยนแปลงหรือลดคุณสมบัติของวัตถุดิบลง ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การลาออก การเสียชีวิต การเข้ามาใหม่ เป็นต้น นอกจากนี้จากกรณีที่วิสาหกิจชุมชนได้เผชิญกับสถานการณ์ที่สมาชิกอยู่ในวัยผู้สูงอายุ ความรู้และภูมิปัญญาต่าง ๆ ได้ติดตัวอยู่กับผู้สูงอายุเอง ยิ่งขาดคนสืบทอด ซึ่งเป็นข้อกังวลสำคัญในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ดังนั้นการจัดทำคู่มือและหลักสูตรที่เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่ม จึงเป็นแนวทางการพัฒนาหนึ่งที่วิสาหกิจชุมชนควรนำมาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว เนื่องจากหากจัดทำเป็นคู่มือและหลักสูตรแล้ว การดำเนินงานก็จะมีหลักเกณฑ์และมาตรฐาน ซึ่งจะเป็ปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเพื่อยกระดับการดำเนินงานไปในตัว ประกอบกับยังเป็นการป้องกันความคลาดเคลื่อนในกระบวนการผลิตและยังง่ายต่อการเรียนรู้ของคนที่เข้ากลุ่มใหม่หรือคนที่ต้องการสืบทอดด้วย หรืออย่างน้อยก็มีเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษรไว้ให้คนรุ่นหลังได้ (ศรายุทธ ขวัญเมือง และคณะ, 2565; ศศิพงษ์ ศรีสวัสดิ์ และคณะ (2566)

8. ด้านการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Application of Buddhist principles and Sufficiency Economy Philosophy)

ในด้านนี้จะมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าหลักพุทธธรรม เป็นคำสอนทางศาสนาที่สามารถนำมาปฏิบัติ เพื่อให้การดำรงชีวิตสงบและมีความสุข โดยครอบคลุมทั้งเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และสติปัญญา ส่วนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักคิดและแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตและการพัฒนาเพื่อให้เกิดความสมดุล โดยแนวทางทั้งสองสามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนได้ งานวิจัยในกลุ่มนี้มีแนวทางการพัฒนาสำคัญคือ การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ถึงแม้จะมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ ซึ่งก็หมายความว่าต้องมีกำไรจากการดำเนินงาน

แต่สิ่งที่จะสนับสนุนให้วิสาหกิจชุมชนเกิดความยั่งยืนคือ ความซื่อสัตย์ จริงใจ และเกื้อกูลกับลูกค้า รวมถึงให้ความสำคัญกับชุมชนและบริบทแวดล้อมที่อยู่ร่วมกับวิสาหกิจชุมชนด้วย ดังนั้นถ้าหากการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา มีคุณธรรมและจริยธรรมทางธุรกิจ ไม่เอาเปรียบลูกค้าและคนอื่น การดำเนินงานในลักษณะเช่นนี้ ก็จะทำให้วิสาหกิจชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและได้รับการยอมรับจากลูกค้า ส่วนอีกแนวทางหนึ่งคือ การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นทั้งหลักคิดและแนวปฏิบัติที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนดำเนินงานแบบทางสายกลาง ลงทุนตามกำลังของตนเอง สร้างกำไรในระดับที่พออยู่ได้ ไม่เอาเปรียบลูกค้า ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น และไม่มองเรื่องกำไรเป็นหลักแต่มองเรื่องความยั่งยืนเป็นตัวตั้ง เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทั้งวิสาหกิจชุมชนและชุมชนควบคู่กัน ดังนั้นหากวิสาหกิจชุมชนนำหลักพุทธธรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ก็จะเป็นผลดีต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนที่จะสามารถดำรงอยู่ร่วมกับลูกค้า ชุมชนและบริบทแวดล้อมได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ วิสาหกิจชุมชนได้กำไร ถึงแม้ไม่มากแต่ก็อยู่ในระดับที่พึ่งตนเองได้ ชุมชนมีผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพและถูกกว่าท้องตลาดใช้รวมทั้งคนในชุมชนบางส่วนอาจมีรายได้จากการขายวัตถุดิบให้กับวิสาหกิจชุมชนด้วย ส่วนลูกค้าก็จะได้สินค้าและบริการที่ตรงตามความต้องการคุ้มค่ากับเงินที่ตนเองเสียไป (พระมหาวิรุธ วิโรจน์ และคณะ, 2567; พระมหาสมโภชน์ สิริบุญโญ และคณะ, 2564)

9. ด้านเครื่องหมายการรับรองจากภาครัฐ (Government certification marks)

ในด้านนี้จะมุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการบริการ เพื่อให้ได้รับเครื่องหมายการรับรองจากภาครัฐ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า เครื่องหมายการรับรองเป็นเครื่องหมายที่หน่วยงานภาครัฐที่เป็นเจ้าของเครื่องหมายให้การรับรองว่า ผลิตภัณฑ์และการบริการของวิสาหกิจชุมชน มีมาตรฐานและมีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ งานวิจัยในกลุ่มนี้มีแนวทางการพัฒนาสำคัญคือ การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ถ้าหากผลิตภัณฑ์และการบริการได้รับการรับรองจากภาครัฐก็必将มีความน่าเชื่อถือและสร้างความมั่นใจให้กับลูกค้ามากขึ้น โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ประเภทอาหารที่ต้องบริโภคเข้าสู่ร่างกายจึงมีความพิถีพิถันในการเลือกซื้อ ทำให้หากลูกค้าเห็นเครื่องหมายการรับรองจากภาครัฐก็จะตัดสินใจซื้อง่ายขึ้น ได้แก่ 1) เครื่องหมาย OTOP (One Tambon One Product) หรือหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยกรมการพัฒนาชุมชน เป็นเครื่องหมายที่ใช้สำหรับรับรองผลิตภัณฑ์ชุมชนตามมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งมีการจัด 5 ระดับ ตั้งแต่ 1 - 5 ดาว 2) เครื่องหมายอาหารและยา (อย.) โดยสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา เป็นเครื่องหมายที่แสดงว่าผลิตภัณฑ์ได้ผ่านด้านประสิทธิภาพ คุณภาพ และความปลอดภัยตามมาตรฐานที่กำหนด 3) เครื่องหมายมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) โดยสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.) เป็นเครื่องหมายที่รับรองคุณภาพของผลิตภัณฑ์ที่ผลิตในชุมชนตามมาตรฐานที่กำหนด และ 4) มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย โดยกรมการท่องเที่ยว เป็นเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นเพื่อยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการบริการของโฮมสเตย์ทั่วประเทศ ดังนั้นหากวิสาหกิจชุมชนใดไม่ว่าจะเน้นเรื่องการผลิตสินค้าหรือการบริการ ถ้าได้รับเครื่องหมายการรับรองจากหน่วยงานภาครัฐก็จะเป็นการได้รับการยืนยันและรับรองว่า ผลิตภัณฑ์หรือการบริการมีคุณภาพและ

มีมาตรฐานตามเกณฑ์ที่กำหนด ประกอบกับเครื่องหมายเหล่านี้ยังมีพลังในทางการตลาดที่วิสาหกิจชุมชนสามารถนำไปใช้ เพื่อโฆษณาและประชาสัมพันธ์ให้ได้เปรียบคู่แข่งรายอื่นด้วย (กิตติพล สระบัว และคณะ, 2568; เจริญชัย พรไพเราะพร, 2562; ดารณี ดวงพรม และคณะ, 2564; ศศิประภา พรหมทอง และคณะ, 2565; สุนิตย์ เหมนิล และณัฐศิริ พงศาวลี, 2564; อรรณพ ต.ศรีวงษ์ และคณะ, 2564)

10. ด้านสถานที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าและรูปแบบการขนส่ง (Distribution center locations and Transportation models)

ในด้านนี้จะมุ่งเน้นด้านสถานที่ตั้งของศูนย์กระจายสินค้าและรูปแบบการขนส่งที่เหมาะสมต่อการขนส่งสินค้าของวิสาหกิจชุมชน โดยเฉพาะสินค้าทางการเกษตรและอาหารที่มีระยะเวลาในการจัดเก็บสั้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่า สถานที่ตั้งของศูนย์กระจายสินค้า เป็นตำแหน่งที่ตั้งของศูนย์กระจายสินค้าที่ใช้เพื่อกระจายสินค้าไปยังลูกค้าและวิสาหกิจชุมชนด้วยตนเอง ส่วนรูปแบบการขนส่ง เป็นวิธีการเคลื่อนย้ายสินค้าไปยังศูนย์กระจายสินค้า งานวิจัยในกลุ่มนี้มีแนวทางการพัฒนาสำคัญคือ การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในระดับจังหวัด มีความจำเป็นที่จะต้องมีความจำเป็นที่จะต้องมีศูนย์กระจายสินค้าและรูปแบบการขนส่งที่เหมาะสม เนื่องจากไม่ว่าจะเป็นการซื้อขายหน้าร้านหรือซื้อขายทางออนไลน์การขนส่งสินค้าก็ย่อมเกิดขึ้น ดังนั้นสถานที่ตั้งสำหรับเป็นศูนย์กระจายสินค้าและรูปแบบการขนส่งจึงมีความสำคัญ ประกอบกับจังหวัดอุดรธานีมีวิสาหกิจชุมชนเป็นจำนวนมาก แต่ยังมีขาดศูนย์กระจายสินค้าที่เป็นของภาครัฐซึ่งมีเฉพาะที่เป็นของเอกชน ทำให้เผชิญกับค่าเช่าพื้นที่สูง จึงมีผลต่อระยะเวลาในการจัดเก็บและต้นทุนการผลิต ดังนั้นหากมีศูนย์กระจายสินค้าของภาครัฐให้บริการที่สะดวกและมีค่าใช้จ่ายที่ไม่สูงมากนัก ก็จะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้วิสาหกิจชุมชนสามารถแข่งขันได้สูงขึ้น โดยหากพิจารณาจากระยะทางระหว่าง 20 อำเภอของจังหวัดอุดรธานี สถานที่ตั้งที่เหมาะสมต่อการจัดตั้งคือ ศูนย์กระจายสินค้าจะเป็นพื้นที่ตำบลหนองนาคำ อำเภอเมืองอุดรธานี บริเวณติดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 22 (อุดรธานี-สกลนคร) ซึ่งตำแหน่งดังกล่าวเป็นจุดศูนย์กลางและมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก ทำให้มีระยะทางและระยะเวลาในการเดินทางสั้นที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นของจังหวัดอุดรธานี ทั้งนี้หากศูนย์กระจายสินค้าตั้งอยู่ตำแหน่งดังกล่าว รูปแบบการขนส่งสินค้าที่เหมาะสมคือ รูปแบบ Milk Run โดยรูปแบบนี้มีแนวคิดพื้นฐานมาจากระบบการขนส่งนม เป็นรูปแบบการขนส่งที่ประกอบด้วยรถขนส่งทั้งขาไปและขากลับให้อยู่ในรอบการวิ่งเดียวกัน เช่น ขาไปก็นำสินค้าไปส่งส่วนขากลับก็นำวัตถุดิบกลับมาด้วย โดยปลายทางจะเตรียมบรรจุภัณฑ์สำหรับใส่สินค้าเพื่อความสะดวกในการขนส่ง จึงประหยัดได้ทั้งเวลาและต้นทุน (สุรพงศ์ อินทรภักดี และคณะ, 2567; สุรพงศ์ อินทรภักดี และคณะ, 2566)

จากแนวทางการพัฒนาทั้ง 10 ด้าน แม้จะมีประเด็นการศึกษาที่แตกต่างกัน แต่ก็มีจุดร่วมสำคัญคือ ได้ศึกษาโดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนเป็นแกนหลัก ดังนั้นผลการศึกษาและประเด็นการพัฒนา จึงมาจากปัญหาและข้อจำกัดที่วิสาหกิจชุมชนได้เผชิญอยู่อย่างแท้จริง ทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะในแง่ของสมาชิกส่วนใหญ่ที่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งในด้านหนึ่งก็เป็นผลดีเพราะมีความรู้

ความสามารถและประสบการณ์สูง แต่ในทางกลับกันก็กลายเป็นปัญหาและข้อจำกัดไปในตัวด้วย เนื่องจากบางส่วนได้ขาดความรู้สมัยใหม่โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน

อนึ่งแม้งานวิจัยจะมีความหลากหลายแต่ก็มีประเด็นหลักที่มองร่วมกันคือ วิสาหกิจชุมชนมีความสำคัญต่อคนในชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นวิสาหกิจชุมชนจึงควรได้รับการพัฒนาเพื่อยกระดับอย่างเป็นระบบและเหมาะสม เพื่อให้เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของคนในชุมชน อย่างไรก็ตามเนื่องจากการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนมีความซับซ้อน จึงต้องมียุทธศาสตร์การพัฒนาที่หลากหลายและต้องอาศัยภาคส่วนอื่นหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุนทั้งจากคนในชุมชน ลูกค้า เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน แต่ก็ต้องสร้างความเข้มแข็งจากภายในก่อนเป็นพื้นฐาน เพราะวิสาหกิจชุมชนไม่สามารถดำรงอยู่ได้หากปราศจากความเข้มแข็งจากภายในหรือต้องยืนด้วยขาของตนเองให้ได้ก่อน ส่วนการสนับสนุนจากส่วนอื่นจะเป็นปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งในลำดับต่อมา นอกจากนี้การที่จะก้าวไปถึงจุดของความสำเร็จและดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน วิสาหกิจชุมชนจะต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี สถานการณ์การแข่งขัน และความต้องการของลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

สรุปผลการศึกษา

บทความนี้เป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดอุดรธานีจากบทความวิจัย จำนวน 41 เรื่อง ซึ่งเผยแพร่ระหว่างปี 2561-2568 ภายใต้บริบทและประเด็นการศึกษาที่หลากหลาย โดยสรุปได้ว่า วิสาหกิจชุมชนในจังหวัดอุดรธานีได้กลายเป็นทางเลือกในการสร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและเป้าหมายของวิสาหกิจชุมชน (กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2562; พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548; เสรี พงศ์พิศ, 2552; อุทัย ปริญาสุทธินันท์, 2561) อย่างไรก็ตามวิสาหกิจชุมชนได้เผชิญกับสถานการณ์ปัญหาและข้อจำกัดในการดำเนินงานทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก จนกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการยกระดับและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน ซึ่งจากการสังเคราะห์งานวิจัยได้ค้นพบแนวทางการพัฒนาเพื่อยกระดับวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย 10 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านผลิตภัณฑ์และการบริการ 2) ด้านบรรจุภัณฑ์ 3) ด้านการตลาดและการขาย 4) ด้านการบัญชีและการวิเคราะห์ผลตอบแทน 5) ด้านทรัพยากรมนุษย์และการมีส่วนร่วม 6) ด้านการสร้างเครือข่าย 7) ด้านการจัดทำคู่มือและหลักสูตร 8) ด้านการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 9) ด้านเครื่องหมายการรับรองจากภาครัฐ และ 10) ด้านสถานที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าและรูปแบบการขนส่ง ซึ่งแต่ละด้านได้ส่งผลเชิงบวกต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยวิสาหกิจชุมชนสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาได้ นอกจากนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรธานี สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดอุดรธานี องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น สามารถนำไปปรับใช้เป็นแนวทางเพื่อส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามบทบาท อำนาจหน้าที่ของหน่วยงานได้ พร้อมกันนี้ยังค้นพบที่ได้อย่างสามารถนำไปเป็นกรอบแนวทางในการวิจัยเพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความยั่งยืนต่อไปได้ ทั้งนี้ จากข้อค้นพบและข้อเสนอเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาทั้ง 10 ด้านในครั้งนี้ ถือ

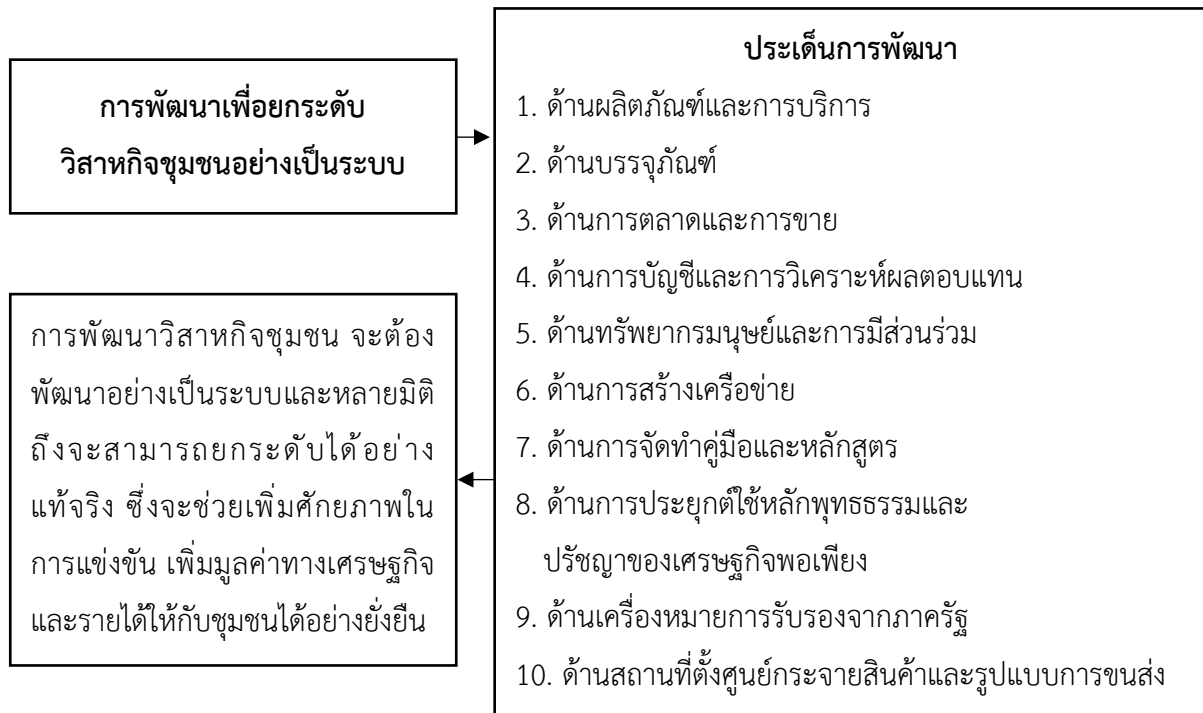
เป็นความก้าวหน้าในเชิงวิชาการ เนื่องจากที่ผ่านมายังไม่เคยมีข้อเสนอที่ครอบคลุม ครบถ้วน สมบูรณ์ในลักษณะเช่นนี้มาก่อน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้แนวทางการพัฒนาข้างต้นจะพบหลายด้านจากงานวิจัยหลายเรื่อง แต่ในเชิงรายละเอียดเกือบทั้งหมดวิสาหกิจชุมชนสามารถนำไปปรับใช้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาได้ทันที (ข้อ 1 - 9) โดยเฉพาะด้านผลิตภัณฑ์และการบริการ ด้านบรรจุภัณฑ์ ด้านการตลาดและการขาย ซึ่งมีผลโดยตรงต่อรายได้ มีเพียงด้านสถานที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าเท่านั้น ที่คงเกินศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน แต่วิสาหกิจชุมชนก็สามารถรวมกลุ่ม รวมพลัง เพื่อเสนอต่อหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้ เนื่องจากต้องใช้พื้นที่และงบประมาณสูง ประกอบกับต้องเกี่ยวข้องกับกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ในการบริหารจัดการ ทำให้การขับเคลื่อนในด้านนี้ควรเป็นบทบาทของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องต้องเข้ามาสนับสนุนอย่างจริงจัง เพื่อเป็นปัจจัยหนุนเสริมให้วิสาหกิจชุมชนสามารถยกระดับในการดำเนินงานได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

นอกจากนี้จากการสังเคราะห์งานวิจัยถึงแม้จะได้ผลการศึกษาในแง่มุมที่หลากหลาย แต่ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า อาจมีบางด้านที่ยังไม่มีการศึกษาประกอบกับยังไม่มีการศึกษาใดที่ครอบคลุม การปฏิบัติทั้ง 10 ด้าน จึงไม่ปรากฏข้อค้นพบถึงแนวทางการพัฒนาที่มาจากการปฏิบัติจริงแบบลุ่มลึกและกว้างกว่าข้อค้นพบในบทความนี้ ดังนั้นผู้ที่สนใจศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจึงสามารถนำผลการศึกษาในครั้งนี้เป็นกรอบแนวทางการวิจัยได้ เพื่อยกระดับและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้กับวิสาหกิจชุมชนต่อไป เพราะต้องตระหนักว่าความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนก็คือ ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจระดับชุมชน ซึ่งจะเป็รากฐานสำคัญที่จะประกอบสร้างกันให้กลายเป็นความเข้มแข็งของเศรษฐกิจระดับชาติต่อไป

องค์ความรู้จากการสังเคราะห์

การสังเคราะห์งานวิจัยในครั้งนี้ สามารถสรุปเป็นผังงาน (Flowchart) ได้ดังนี้



ภาพที่ 2 ผังงาน (Flowchart)

จากประเด็นการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนข้างต้น จึงสะท้อนให้เห็นว่า การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน มีความซับซ้อนและซ้อนทับกันในหลายกิจกรรม ดังนั้นสมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจึงต้องยกระดับตนเอง ให้กลายเป็นนักยุทธศาสตร์ที่ต้องคิด วางแผน ปฏิบัติ ประเมินผล ปรับปรุง และพัฒนาการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ โดยต้องมีการทบทวนสิ่งที่ตนเองรู้ พัฒนาความรู้และทักษะในสิ่งที่ตนเองทำอย่างต่อเนื่อง (Reskill & Upskill) ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การบริการ การขาย การตลาด การบัญชี การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การสร้างเครือข่าย ตลอดจนการบริหารจัดการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนด้วย

ทั้งนี้จากภาพที่ 2 เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปปรับใช้ในการพัฒนาจริง จึงจำแนกเป็น 2 ประเด็น การพัฒนา คือ ประเด็นในเชิงบริบท (Context) เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องการสำรวจสภาพแวดล้อม สำรวจทุนและทรัพยากร เพื่อกำหนดทิศทางให้สอดคล้องกับความเป็นจริง “รู้เรา รู้ตนเอง” และประเด็นในเชิงกระบวนการ (Process) เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการต่าง ๆ ในการเปลี่ยนทุนและทรัพยากรให้กลายเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน “รู้ความต้องการ รู้ตลาด” ดังนั้นทั้งสองประเด็นจึงมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจึงต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาทั้งบริบทและกระบวนการควบคู่กันด้วย โดยสามารถสร้างแบบจำลองการพัฒนาเพื่อยกระดับวิสาหกิจชุมชน ดังภาพที่ 3



ภาพที่ 3 แบบจำลองการพัฒนาเพื่อยกระดับวิสาหกิจชุมชน (Google, 2026)

อย่างไรก็ดีถึงแม้ทุกด้านจะมีความสำคัญต่อการพัฒนาและอาจทำไปพร้อมกันได้ แต่เมื่อพิจารณาในเชิงรายละเอียดก็ต้องยอมรับว่าวิสาหกิจชุมชนแต่ละแห่งจะมีความพร้อมและศักยภาพที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะประเด็นการพัฒนาในเชิงกระบวนการ จึงควรกำหนดแนวทางการพัฒนาเป็นลำดับขั้น “ก่อน-หลัง” คือ ระยะแรก การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการบริการควบคู่กับการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องพัฒนาเป็นอันดับแรก เนื่องจากเป็นหัวใจสำคัญในการอยู่รอดและมีผลโดยตรงต่อรายได้ ระยะที่สอง การขอรับรองเครื่องหมายจากภาครัฐ ซึ่งสามารถทำควบคู่กับการพัฒนาการตลาดและการขาย เพื่อไม่ให้เสียโอกาสทางเศรษฐกิจ ระยะที่สาม การบัญชีและการวิเคราะห์ผลตอบแทน และการจัดทำคู่มือและหลักสูตร ในส่วนนี้ถึงแม้จะมีความสำคัญแต่ก็สามารถทำภายหลังได้ เนื่องจากเป็นปัจจัยสนับสนุน และระยะสุดท้าย ด้านสถานที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าและรูปแบบการขนส่ง เนื่องจากเป็นประเด็นใหญ่เกี่ยวข้องกับหลายส่วนและใช้งบประมาณสูง จึงต้องทำแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยแนวทางในการพัฒนาเช่นนี้ไม่ได้เสนอเพื่อให้ทำแบบแยกส่วน แต่เป็นการพิจารณาพื้นฐานของความพร้อมและศักยภาพ ดังนั้นหากวิสาหกิจชุมชนใดมีความพร้อมก็สามารถทำไปพร้อมกันได้ ซึ่งก็จะทำให้สามารถยกระดับและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันในระดับที่สูงขึ้น และจะนำไปสู่การประสบความสำเร็จที่เร็วขึ้นด้วย

อนึ่งจากแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนทั้ง 10 ด้าน ถึงแม้จะได้แนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุมและงดงามสักเพียงใดก็ตาม แต่หากไร้ซึ่งการนำไปสู่การปฏิบัติหรือปรับใช้จริง ก็ไม่อาจเข้าไปอยู่ในกลไกของการขับเคลื่อนและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนได้

ท้ายที่สุดจากที่กล่าวมาทั้งหมด สรุปได้ว่า **บทความวิชาการนี้เป็นการศึกษาวิสาหกิจชุมชนโดยได้ผลการศึกษาที่วิสาหกิจชุมชนควรศึกษา** เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้กับวิสาหกิจชุมชนท่ามกลางการแข่งขันสูงในสถานการณ์ปัจจุบันและอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน ควรพัฒนาในหลายมิติควบคู่กัน นอกจากนี้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ คนในชุมชน เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ควรเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือในบริบทที่แตกต่างกัน เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนเป็นทางเลือกในการสร้างอาชีพ และรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญและนำไปสู่ความเข้มแข็งในระดับชาติต่อไป
2. จากแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนทั้ง 10 ด้าน และข้อเสนอที่ได้จากผลการศึกษาคั้งนี้ ควรนำไปสู่การพัฒนาเป็นกรอบแนวทางการวิจัย เพื่อยกระดับและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้กับวิสาหกิจชุมชนต่อไป
3. ควรมีการศึกษาเพื่อหาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่กว้างกว่าในระดับจังหวัด ได้แก่ ระดับกลุ่มจังหวัด ระดับภาค เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบ และพัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายระดับประเทศต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2562). *คู่มือนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน*. กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กัลยาณี กุลชัย, พิชัย กุลชัย, ก่อคุณศ รุ่งสันเทียะ และพสธร เดชศิริอุดม. (2566). การพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์เพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชน ผ่านผลิตภัณฑ์จากหญ้าแฝกผสมกนกในจังหวัดอุดรธานี. *วารสารเกษตรพระจอมเกล้า*, 41(1), 41-50.
- กิตติพล สระบัว, รุ่งศิริ สระบัว และเยาวลักษณ์ ม่วงวงษา. (2568). แนวทางกลยุทธ์การตลาดสำหรับพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษา: ผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทอาหารที่มีระดับต่ำกว่า 5 ดาว ในเขตอำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล*, 11(1), 77-89.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2563). *อุปสรรคในการสร้างอาชีพให้กับชุมชน*. <https://www.kriengsak.com/barriers-building-local-careers>
- จินตนา กาญจนวิสุทธิ์. (2563). *ธุรกิจชุมชน :เส้นทางการพัฒนาอาชีพและการวิจัยในชุมชน*. ห้างหุ้นส่วนจำกัด มีน เซอร์วิส ซัพพลาย.
- เจริญชัย พรไพโรเพชร. (2562). การพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปกล้วย เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและความน่าเชื่อถือให้กับวิสาหกิจชุมชนแปรรูปจากกล้วย ตำบลนิคมสงเคราะห์ อำเภอเมืองอุดรธานี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม*, 9(3), 1-9.
- ชนาภา แบล่, รชต สอนสวัสดิ์, เบญญาภา โสอุบล, ประพนมพร ขำขันมาลี และเสกศิลป์ มณีศรี. (2567). การพัฒนาสื่อดิจิทัลประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ กรณีศึกษา

- กลุ่มวิสาหกิจชุมชนฐานรากสร้างสรรค์कुठमाकफे. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 6(3), 62-75.
- ชลลดา เหมะธูลีน, นฤมล ชินวงศ์ และยุทธนา จันทรพิตุ. (2561). ปัญหาในการจัดทำบัญชีวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP ประเภทจักสานในจังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย*, 8(1), 51-57.
- ฐาปนี เฟิงสุข. (2566). ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน. *วารสารสังคมและวัฒนธรรม*, 7(4), 31-51.
- ณัฐภูมิ เหมากะโทก และบุษกร สุขแสน. (2566). แนวทางการพัฒนากลุ่มสัมมาชีพชุมชนผลิตเกลือสินเธาว์สู่ความยั่งยืนในพื้นที่อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 5(4), 103-116.
- दनัย ซาพิพฮต. (2558). ฝ่ายอ้อมคราม : การทำวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าในกระแสโลกาภิวัตน์. *วารสารไทยศึกษา*, 10(2), 87-116.
- ดารณี ดวงพรหม, ชลิดา ศรีสุนทร และอรอนพ ต.ศรีวงษ์. (2564). ความพึงพอใจและปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อเกลือสินเธาว์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอบ้านดุง. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์*, 5(2), 353-362.
- ธีระยุทธ์ เฟิงชัย และพนาทร ผลัดสุวรรณ. (2561). การออกแบบและพัฒนาชุดแต่งกายจากผ้าทอวิสาหกิจชุมชน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านหนองสวรรค์ จังหวัดอุดรธานี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 7(2), 163-177.
- นภัสวรรณ คุ่มครอง, ภิรายุ แสนบุตดา และอมรรัตน์ หมั่นจิตน้อย. (2566). การพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้า กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนปลาร้าหลนนิคมสงเคราะห์ จังหวัดอุดรธานี. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 6(1), 180-188.
- นันทินา โชติพิทยานนท์. (2566). การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวโอท็อปนวัตกรรมเพื่อคุณภาพชีวิตประชาชน. *วารสาร มจร. สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 12(2), 14-27.
- ประกาศิต วงศ์อารี และสุชีรา ผ่องใส. (2568). การออกแบบผ้าเปียงไหมมัดมัดของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมมัด จังหวัดอุดรธานี. *วารสารกระแสวัฒนธรรม*, 26(49), 36-49.
- พระมหาวิรุฑ วิโรจโน, พระครูประยุตสารธรรม, ณัฐอร เจือจันทร์, สุรัชย์ ชูคง และอำนาจ มีราคา. (2567). กระบวนการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในเขตอำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี. *วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 11(1), 865-880.
- พระมหาสมโภชน์ สิริบุญโญ (ศิลาวัชรพล), บุญส่ง สิ้นธนอก และสมเดช นามเกตุ. (2564). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการทอผ้าไทยอีสานในเขตพื้นที่ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. *วารสารพัฒนาการเรียนรู้สมัยใหม่*, 6(1), 33-42.

- พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548. (18 มกราคม 2548). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 122 ตอนที่ 6 ก, หน้า 1-13.
- ภาคิน อนันต์โสภณ. (2563). การดำเนินงานของผู้ประกอบการและแนวทางพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย*, 10(3), 57-64.
- ภริยา แสนบุตดา, อมรรัตน์ หมั่นจิตน้อย และศรายุทธ ขวัญเมือง. (2565). การพัฒนาการตลาดของผลิตภัณฑ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดอุดรธานี. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 27(1), 52-67.
- ยุทธนา จันทร์ปิติ, ชลดา นรินทร์, นฤมล ชินวงศ์, รติพร มีชัย, สำเริง นนศิริ, กิตติกรณ์ หนองหารพิทักษ์ และจักรพันธ์ จันทลา. (2567). การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีเพื่อนำไปสู่การพัฒนาระบบบัญชีของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มทอผ้าบ้านสามทอ ตำบลแสงสว่าง อำเภอนองแสง จังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล*, 10(1), 1-11.
- รณฤทธิ์ จันทร์ศิริ และอริกา จันทนปุม. (2563). การพัฒนาเครื่องกวนไส้ขนมกะหรี่ปั๊บนิดให้ความร้อนด้วยแก๊สปิโตรเลียมเหลวสำหรับใช้ในชุมชน. *วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 8(1), 75-87.
- รัฐการ บัวศรี และอิสริยาณี ฤทธิมาศ. (2564). แนวทางส่งเสริมการตลาดออนไลน์ของวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรอินทรีย์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารการบริหารการศึกษา มมร. วิทยาเขตร้อยเอ็ด*, 1(3), 22-32.
- ลลิตา มหาพรม และช่อ วายุภักตร์. (2565). แนวทางการพัฒนาศักยภาพทางการตลาดในการเลี้ยงโคเนื้อแบบกลุ่มของเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี. *วารสารพัฒนาการเรียนรู้สมัยใหม่*, 7(2), 135-150.
- วสุธา อุษพิตัง. (2566). การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ข้าวเหนียวโพนงาม ตำบลโพนงาม อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 6(1), 189-199.
- วัฒน์จิรัช เวชชินินาถ, พิระนันท์คำ บอนพิทักษ์, กมนทิพย์ ชูประทีป, คมกริช สนิทชน, อนุศักดิ์ รัตนกนกกาญจน์ และสิริขวัญ บุญจันทร์. (2564). แนวทางการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 40(3), 93-102.
- วัฒน์จิรัช เวชชินินาถ, อรุมา มูลศรี, กมนทิพย์ ชูประทีป, เสาวนีย์ สิทธิโชติ และไศภิตา บุญจำนง. (2568). การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 13(1), 67-77.
- วิลาสินี ศิริธร, ปริญญา ธุระพระ, กวินภพ ศรีพัฒนานุศาสตร์ และเอกพงษ์ ณรงค์ศักดิ์. (2564). การพัฒนาและลดต้นทุนกระบวนการผลิต เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์สบู่สมุนไพรของกลุ่มชุมชน ตำบลโคกสูง อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล*, 7(2), 128-136.

- วิไลลักษณ์ ขาวสอาด, สืบชาติ อันทะไชย, เพลินพิศ แจ้งโพธิ์นาค และวุฒิพงศ์ บุษราคัม. (2567). การพัฒนา ศักยภาพเครือข่ายเพื่อยกระดับมาตรฐานและแปรรูปข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ จังหวัดอุดรธานี. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*, 8(3), 163-175.
- ศรัณย์ เจริญศิริ, ชัยมงคล ศิริวารินทร์, นิศรา ประดิษฐ์ด้วง และพงศธร แสงลี. (2567). การพัฒนาวิสาหกิจ ชุมชนสู่ความสำเร็จ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีไทยบ้านนางาม หมู่ที่ 11 ตำบล ตาดทอง อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี. *วารสารศิลปะและวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล มหาวิทยาลัยราชภัฏ สุรินทร์*, 13(1), 16-31.
- ศรายุทธ ขวัญเมือง, อมรรัตน์ หมั่นจิตน้อย และนภัสวรรณ คุ่มครอง. (2565). การเพิ่มประสิทธิภาพ กระบวนการผลิต กลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดอุดรธานี. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 27(1), 98-110.
- ศรีสา ทวีแสง, ศรัณญา วอขวา, ธนวรรณ เพ็งชัย, ศยามน ปรียาจารย์, เอกชัย จารุเนตรวิลาส, กษมา ชารีโคตร และเพลินพิศ แจ้งโพธิ์นาค. (2567). การพัฒนาผลิตภัณฑ์แยมกล้วยหอมทองเสริมสับปะรดศรีราชา. *วารสารเกษตรพระวรุณ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 21(1), 33-43.
- ศศิประภา พรหมทอง, ปริญญากันหาสินธุ์, กนกกานดา ไต้จันทร์กรอง และสุชีรา สิ้นทรัพย์. (2565). การพัฒนา รูปแบบโฮมสเตย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การท่องเที่ยวสะพานหินเชิงอนุรักษ์เพื่อรับรองมาตรฐาน โฮมสเตย์ไทย. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 4(4), 71-83.
- ศศิพงษ์ ศรีสวัสดิ์, จุฬาวดี มีวันคำ, ชาริณณัฐ วุฒิเบญจศิริ, อุษณีย์ ศรีสารคาม และลักสรดา อุ่เจริญ. (2566). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิชาชีพเรื่องการทอเสื่อลายควาย กลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 12(2), 1-16.
- สนิทเดช จินตนา และวีระพงษ์ ภูริปาณิก. (2563). ปัญหา ข้อจำกัด และแนวทางในการสร้างความเข้มแข็ง ให้กับวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 12(3), 179-194.
- สรัญญา เจริญศิริ และศรัณย์ เจริญศิริ. (2567). การพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อยกระดับสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ กรณีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตเส้นไหมบ้านหนองกุ้ง ตำบล หนองกุ้งศรี อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี. *วารสารช่อพะยอม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 35(2), 1-30.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2562). หลักการและแนวทางการสังเคราะห์งานวิชาการ. *วารสารการบริหารการปกครอง และนวัตกรรมท้องถิ่น*, 3(2), 89-106.
- สาวิณี เมกะ, สมวรรธ ธนศรีพนิชชัย, พชฎาภรณ์ แสงทามาตย์ และคมกริช สนิทชน. (2566). การวิเคราะห์ ต้นทุนและผลตอบแทนทางการเงินของผลิตภัณฑ์ชุมชน ผ้ามัดหมี่ย้อมคราม บ้านดงยาง-พรพิบูลย์. *วารสารเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต*, 5(1), 93-111.
- สำนักงานจังหวัดอุดรธานี. (2568). *แผนพัฒนาจังหวัดอุดรธานี (พ.ศ. 2566 - 2570) ฉบับทบทวน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2569*.

- สุนิตย์ เหมนิล และณัฐศิริ พงศาสิทธิ. (2564). “จากดั้งเดิม สู่นวนใหม่”: การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างยั่งยืน กรณี กลุ่มประมงดอนแก้ว จังหวัดอุดรธานี. *วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 14(2), 106-118.
- สุนิตย์ เหมนิล. (2564). พุนทางสังคมกับการประกอบสร้างวิสาหกิจชุมชน กรณีกลุ่มประมงดอนแก้ว อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี. *วารสารพัฒนาสังคม สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์*, 23(1), 118-142.
- สุรพงศ์ อินทรภักดี, กิตติภักดิ์ พลทัศน์โยธิน และพรชัย แยมบาน. (2567). การเปรียบเทียบรูปแบบการขนส่งสินค้าการเกษตร: กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนจังหวัดอุดรธานี. *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 7(1), 183-194.
- สุรพงศ์ อินทรภักดี, ภิรายุ แสนบุตดา และนภัสวรรณ คุ่มครอง. (2566). การเลือกทำเลที่ตั้งเพื่อจัดตั้งศูนย์กระจายสินค้าการเกษตร กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนจังหวัดอุดรธานี. *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 6(2), 153-162.
- เสรี พงศ์พิศ. (2552). *คู่มือการทำวิสาหกิจชุมชน*. เจริญวิทย์การพิมพ์.
- อรรณพ ต.ศรีวงษ์ และวสุธา อูยพิตัง. (2565). แนวทางการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ข้าวเหนียวโพนงามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตำบลโพนงาม อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 11(2), 149-161.
- อรรณพ ต.ศรีวงษ์, ดารณี ดวงพรม และชลิดา ศรีสุนทร. (2564). การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากเกลือสินเธาว์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านดุงเหนือ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์*, 5(1), 343-352.
- อรรณพ ต.ศรีวงษ์. (2566). การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ข้าวเหนียวโพนงาม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนาแปลงใหญ่ราชนิข้าวเหนียว ตำบลโพนงาม อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิจัยวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*, 7(2), 43-55.
- อาวุธ วงศ์สว่าง, เจริญชัย พรไพรเพชร, สจี กุลธวัชวงศ์, ภัทรจิตรา เพียรชนะ, กิตติกรณ์ หนองหารพิทักษ์, สำเริง นนศิริ และกฤติกา จันทรพล. (2564). แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของกลุ่มธุรกิจทอผ้าวิสาหกิจชุมชน กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านสามทอ ตำบลแสงสว่าง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล*, 7(2), 178-188.
- อุทัย ปริญาสุทธินันท์. (2560). “วิสาหกิจชุมชน” ปฏิเสธคนในการแข่งขันทางธุรกิจ. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย*, 37(2), 131-150.
- อุทัย ปริญาสุทธินันท์. (2561). *การจัดการชุมชน*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุมาพร โวลา และอุดม สมบูรณ์ผล. (2567). แนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์ผ้าไหมนาข้าว จังหวัดอุดรธานี. *วารสารพัฒนาการเรียนรู้สมัยใหม่*, 9(2), 95-111.
- Google. (2026). Gemini [Large language model]. <https://gemini.google.com>